

ארבעה צריכים חיזוק (ברכות לב:) - שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)

ושנאת חינם כוללת לא רק שנאת חינם, אלא עוד כל מיני דברים השייכים לזה, כמו קנאה וחוסר פרגון, ולשון הרע, וכל התוצאות שיש ממידות רעות שאדם לא מרגיש כלל שהם חטא.

ולכן מסתבר שגם עכשיו, מה שהמחלה נמשכת וגם מתרבה יותר, זה מן השמים ולטובתנו לעורר אותנו לתשובה, שכל אחד יתקן את מה שצריך, והעיקר הוא הלב, שבלב יהיו מידות טובות! וכמובן זה תלוי בתורה, כי מי ששקוע בתורה לגמרי, התורה היא תבלין ואין לו מידות רעות, והמידות משתפרות על ידי עסק התורה, לכן העצה היא לעסוק יותר בתורה.

אבל צריכים גם לעסוק בתיקון המידות, על ידי ספרי מוסר, שספרי המוסר מסבירים את כל המידות, מה זה גאוה, ומה זה ענוה, ומה זה כעס, ספרי המוסר מדברים על כל המידות הרעות ונותנים עצות כיצד להיגמל מהם.

תיקון המידות על ידי הרגל

ולדוגמא מידת הכעס, יש עצה פשוטה מאד על כעס, כפי שהיה מעשה באחד שהיה כועס הרבה בביתו ביום ששי, בערב שבת, שזה זמן שיש לחץ בבית, ומתוך הלחץ היה כועס וצועק על בני ביתו, והוא רצה להיגמל מזה ולהפסיק לכעוס וחיפש עצה כיצד מפסיקים, ושמע עצה שבשעה שהוא כועס - ישתוק, לכל הפחות שלא יצעק! כי הוא היה צועק בשעת הכעס, ויעצו לו שישתדל שהכעס יישאר בלב, ולא יוציאנו בפועל בצעקות.

והוא ניסה לעשות כן, ובשבוע הראשון התאפק והתאמץ הרבה שלא לצעוק, ובאמת הוא לא צעק, אבל זה היה מאמץ נורא בשבילו, ופחד מה יהיה וכיצד יוכל לעמוד כל יום ששי במאמץ כזה איום ונורא.

אבל למעשה בפעם השנייה נהיה לו יותר קל, כי ההרגל נעשה טבע, וכך טבע האדם גם בדבר כזה, בדבר טבעי שבלב, אם הוא עושה את זה בכוונה כדי שלא לכעוס, אזי במשך הזמן כיון שהוא שותק ולא צועק, אין הכעס יוצא לפועל אצלו, ובכל פעם שהוא מתגבר זה נעשה יותר קל, עד שלבסוף הפסיק לגמרי לכעוס, וכבר אינו מרגיש שום קושי בזה, כי על ידי ההתגברות נשתנה הטבע! וכן בכל המידות הרעות, יש עצות כיצד לתקן.

והרמב"ם בהלכות תשובה (ז, א) כתב שצריך לחזור בתשובה על מידות רעות, ומשמע מדבריו שאפילו מי שנולד עם מידות רעות, שאינו אשם בזה שנולד כך, מכל מקום יש מצוה (דברים כח, ט) והלכת בדרכיו, שהמידות יהיו טובות, וחייב לעסוק בזה על פי חכמת הנפש, לשנות ולתקן את מידותיו.

ובאמת יש אנשים אלה, שטבעם אינו מידות טובות, אבל מתוך הבנת השכל הם מתרגלים במידות טובות, עד שזה נעשה אצלם טבע - טבע שני, וכבר אינם יכולים לכעוס, ואינם יכולים לצעוק.

וכן אהבת הבריות הוא דבר פשוט שכל אחד יכול להגיע לזה, כי הרי התורה אמרה (ויקרא יט, ח) ואהבת לרעך כמוך, ובדאי גם מי שנולד לא כך, חייב לקיים את המצוה הזו, כי אם התורה ציוותה כן סימן שזה שייך לכל אחד ואחד, ומי שנולד לא כך, יש עצות איך לשנות את הטבע שתהיה לו אהבת הבריות, ורק צריך לזה הבנה מיוחדת בכוחות הנפש איך עושים שתהיה אהבת הבריות, ואפילו מי שכבר יש לו אהבת הבריות, הרי הוא יכול להוסיף עוד יותר, וגם זה בכלל המצוה ואהבת לרעך כמוך, להוסיף אהבת הבריות עד כמה שאפשר, וכן שייך תפילה על זה, שהתפילה גם כן מועילה ונותנת סיעתא דשמיא, לקבל אהבת הבריות.

התעוררות ותפילה על תיקון המידות

ובדאי מה שאנו רואים כעת שהמחלה נמשכת וגם החמירה עם יותר חולים ממה שהיה קודם, זה מן השמים לטובתנו לעורר אותנו לתשובה, וכאמור התשובה צריכה להיות על חטא החורבן הנמשך, לשפר את המידות, שיהיו מידות טובות, וגם להתפלל על זה.

ואכן יש תפילות, כפי שאנו מבקשים בשמונה עשרה השינוי לתורתך, וכן ולירושלים עירך ברחמים תשוב ותשכון בתוכה ובה אורה בנין עולם, תפילה על בית המקדש [שייבנה על ידי תשובה ותיקון המידות], ומתפללים על תשובה, ועל סליחה, ועל בית המקדש, ועל משיח, את צמח דוד עברך מהרה תצמיח, כי התפילה בודאי יכולה להועיל.

ואם התפילות היו בשלמות אצל כל הציבור כמו שצריך אזי היה המשיח בא, ובאמת יש יחידים צדיקים כמו החזון איש והברסקער רב ושאר גדולי ישראל

הבידוד במחלה מחמת לשון הרע

הנה מחלת הקורונה נמשכת וגם מחמירה, ויש יותר חולים ממה שהיה קודם, והרי הכל בידי שמים, ועלינו להתבונן מה רוצים מאיתנו, ומהו החטא שגורם את המחלה, כי אם לא היה חטא זה לא היה, ובדאי יש איזה חטא שצריך תיקון, וצריכים לדעת מהו החטא.

וכבר דיברנו כי במחלה זו, מלבד הקשיים הגשמיים של המחלה עצמה, יש גם קשיים רוחניים, שאי אפשר להיות ציבור גדול ביחד, ואין ברב עם הדרת מלך (משלי יד, כח), בתפילה, וגם בהיכלי הישיבות לא יכולים להיות ציבור גדול ביחד, וחסר גם ברוחניות וגם בגשמיות.

ובדאי שיש חטא וצריך תשובה, וצריכים לדעת מהו החטא שבשמים רוצים שנחזור בתשובה עליו, כי כל דעביד רחמנא לטב עביד, וגם מחלה היא לטובה כדי שיחזרו בתשובה, שזו הטובה האמיתית לאדם, שיחזור בתשובה, ועל ידי זה יזכה לחיי עולם, עולם הבא וגן עדן, וגם בעולם הזה יוכל יותר לעסוק בתורה ולהתפלל ברב עם, על ידי התשובה.

ויש להתבונן מהו החטא ובאיזה פרט החטא, אם בין אדם למקום, או בין אדם לחברו. ידוע שבזמן התוספות יום טוב היו גזירות, והתוספות יום טוב חיפש מה סיבת הגזירות, ונתגלה לו, כנראה מן השמים, שהחטא הוא שמדברים בשעת התפילה, שזה זלזול בתפילה, וחטא זה היה סיבת הגזירות, וכיון שידעו שזו הסיבה, עושים תשובה ותיקון על החטא הזה, וכבר אין יותר חטא. אבל במחלה שיש עכשיו איננו יודעים מהו החטא.

ושמעתי שאמרו כי מכיוון שזו מחלה שגורמת לבידוד, שאי אפשר להיות ביחד וצריכים להיות בבידוד, הרי בתורה כתוב "בדד ישב" (ויקרא יג, מו) על מצורע, והחטא של מצורע הוא לשון הרע (כדאיתא בערכין טז), ואם כן מסתבר שהחטא שצריך תיקון הוא לשון הרע.

חטא החורבן לשון הרע ומידות רעות

ובאמת זה יכול להיות, כי הרי לשון הרע ומידות רעות הם החטאים שגרמו לחורבן בית המקדש, כדאיתא בגמרא (יומא ט, ב) מקדש שני מפני מה חרב מפני שהייתה בו שנאת חינם, ורואים שבית ראשון חרב על שלוש עבירות חמורות, אבל חורבנו נמשך רק שבעים שנה ואחר כך נבנה בית המקדש השני, ואילו בית שני שחרב על שנאת חינם, חורבנו נמשך עד היום.

והטעם בזה אמרו בגמרא "ראשונים שנתגלה עוונם נתגלה קיצם, אחרונים שלא נתגלה עוונם לא נתגלה קיצם", והיינו שבבית ראשון היה החטא גלוי, שעברו על שלוש עבירות, שהם עבירות במעשים, וכיון שידעו מה החטא, ידעו על מה לחזור בתשובה, וחזרו בתשובה, ובזכות זה נתגלה קיצם וזכו לבנין בית שני, אבל בחורבן בית שני לא נתגלה עוונם, כי שנאת חינם זה חטא שבלב, שלא מרגישים בו, כי כל אחד חושב שהוא צודק ולא מרגיש כלל שזה חטא, ולכן לא חוזרים בתשובה, ומחמת זה החורבן נמשך עד היום.

ואם כן החטא שגרם לחורבן בית שני הוא חטא שבין אדם לחברו, ואמנם ודאי שהתנאים והאמוראים לא חטאו, ולא היה להם היצר הרע של שנאת חינם, והם אינם אשמים בחורבן, אבל החטא היה אצל רוב הציבור, ורוב הציבור לא מרגישים את החטא, של שנאת חינם, ולאוו דווקא שנאת חינם, אלא כל מידות רעות, שהם גם סיבה ללשון הרע.

וכמדומה שראיתי פעם בבית הלוי (עין בה"ל פרשת בא ד"ה והטעם) שהשנאת חינם הייתה גם מחמת ביטול תורה, כי אם היו עוסקים בתורה ממש כמו שצריך בשלמות, אזי התורה הייתה להם תבלין ליצר הרע, ואף על פי שאמרו (ביומא שם) כי הם היו עוסקים בתורה ובמצוות, כנראה הם לא היו שקועים בתורה כמו שצריך בשלמות, שהרי התורה היא תבלין, ומי ששקוע בתורה עם כל כוחותיו בשלמות, אזי התורה תבלין ואין שנאת חינם, ובהכרח שאצלם זה לא היה כך, ואמנם התנאים והאמוראים ודאי שהיו בשלמות, ולהם לא היה החטא, אבל אצל רוב הציבור היה חסר בשלמות.

ופשוט הדבר כי מה שהחורבן נמשך הוא מפני שהחטא נמשך, כמו שאמרו חז"ל (ירושלמי יומא א, א) כל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו מעלין עליו כאילו הוא החריבו, והיינו מפני שאם החטא היה נפסק, כבר היה נבנה שוב בית המקדש, כי אין סיבה שהחורבן יימשך, ואם החורבן נמשך זה סימן שהחטא נמשך, ולכן זה נחשב שהדור מחריב את בית המקדש, שממשיכים עם החטא של שנאת חינם.

שהתפילה שלהם בודאי הייתה בשלמות, אבל זה לא כל הציבור, וצריכים את תפילת הציבור, ואם יתפללו כראוי על תשובה, זה ישפיע שתהיה תשובה, ועם תפילה על מידות טובות יהיו מידות טובות.

וזה מה שכבר הזכרנו מדברי חז"ל (ברכות ה, א) אם רואה אדם שייסורין באין עליו יפשפש במעשיו, ובמקום אחר אמרו (עירובין יג, ב) ימשמש במעשיו, וביאר המסילת ישרים בפרק ג' כי יפשפש היינו למצוא מה הם החטאים, ויימשמש היינו לבדוק גם את המעשים הטובים, האם הם בשלמות. וכן פירש הנפש החיים (א, ו) את הפסוק (קהלת ז, כ) אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, שאין הכוונה שהוא עובר עבירות, אלא הוא יעשה טוב, אבל במעשה הטוב עצמו יש איזה חיסרון, שאינו בשלמות.

ובחיוב שלמות הלב והמידות מציינו בגמרא (יבמות סב, ב) על עשרים וארבעה אלף תלמידי רבי עקיבא שמתו בין פסח לעצרת, ואמרו שם בגמרא כי חטאים היה שלא נהגו כבוד זה בזה, ובמדרש אמרו (בראשית רבה סא, ג) שהייתה עינם צרה אלו באלו, ונענשו במיתה בידי שמים, והוא דבר הצריך ביאור, היכן מציינו עונש מיתה בידי שמים על דברים דקים כאלה. והרי אף רבי עקיבא רבם לא הוכיחם ולא אמר להם כלום, כי זה לא היה ניכר כלל, וזה לא היה בפועל בדיבורים או במעשים, אלא רק בלב, בסתר הלב היה משהו חוסר כבוד וצרות עין, ואף על פי כן נענשו, וצריך ביאור בטעם הדבר.

והביאור בזה משום שאמרו חז"ל (יבמות קכא, ב) על הפסוק "וסיביו נשערה מאד" שהקב"ה מדקדק עם סביביו – עם הצדיקים כחוט השערה, ומי שהוא צדיק גדול מאד, כל דבר קטן נחשב אצלו לחטא חמור, מפני צדקותו, ומן השמים מדקדקים עמו כחוט השערה לטובתו, כדי שיבוא לעולם הבא שלם ונקי מכל פגם, ולפי גודל מדרגתם של תלמידי רבי עקיבא, גם חיסרון דק בשלמות הלב נחשב להם לחטא חמור, ולכן נענשו במיתה בידי שמים.

מידת הגאווה תועבת השם

ועוד מחיובי הלב והמידות, לא להיות בעל גאווה, וכבר נאמר (משלי טז, ה) תועבת השם כל גבה לב, היינו שהגאווה היא תועבת השם, ובמסילת ישרים האריך בשני פרקים (כב-כג) מה היא גאווה ומה היא ענווה, וביאר שם שכל מעלה שיש לאדם, כגון כישירונו או הבנה, תורה, או מידות טובות ומעשים טובים, אם הוא מחשיב עצמו במעלותיו – זה חטא וגאווה.

ובחובות הלבבות (שער הכניעה פ"ט) כתב שאדם צריך לשמוח במעלותיו, אך לא להחשיב את עצמו בהן, ויש גבול דק בין השמחה לגאווה, לשמוח במה שזכה למעלות, אבל לא להתגאות ולא להרגיש חשיבות, מפני שבאמת אין לו חשיבות, כי זה המעלות שיש לו הם מן השמים, וקיבל אותם בחסד וברחמים, כל הכוחות, כגון כוח המחשבה, וכוח ההבנה, וכל מעלה שיש לו, הכל בידי שמים ולא הוא עשה את זה, ואף אם נניח שהוא עשה בעצמו, מהיכן יש לו את הכוח לעשות? וכגון לשפר את המידות, הרי מן השמים נתנו לו את הכוחות לזה! שהכל בידי שמים, והכל מתנה בחסד וברחמים מן השמים.

ואם כן הוא ממש עני ואביון שקיבל צדקה מן השמים, וצריך להודות על זה, ולשמוח בזה, אבל לא להרגיש חשיבות, כי זה לא נכון ולא אמת, ומי שמרגיש חשיבות זה לא אמת; כי כל מעלותיו אינן מעצמו, אלא מן השמים.

וזה נקרא ענווה, להכיר את האמת, וענווה אין פירושה לזלזל בעצמו ולא להכיר מעלותיו, שהרי משה רבינו היה העניו מכל האדם, והוא בעצמו כתב זאת בתורה (במדבר יב, ג) ונשאר עניו; כי אף שידע שהוא עניו, אין בכך סיבה להתגאות, וכי"ל שענין הענווה הוא ידיעת האמת שכל מה שיש לו זה חסד ורחמים, ואין זה כוח שלו אלא מן השמים, וכיון שכן איזו חשיבות יש לו ובמה יתגאה?! ואמנם הוא יודע שהוא עניו, אבל זו לא סיבה להרגיש חשיבות.

ומי שמחשיב את עצמו, זוהי גאווה, שעליה נאמר תועבת השם כל גבה לב, והיא תועבת רח"ל, כל גבה לב, אפילו משהו גאווה, וכמו שאמרו (אבות ד, ד) מאד-מאד היו שפל רוח, וביאר הרמב"ם בפירוש המשניות שם וכן בפ"ב מהלכות דעות כי התנא הדגיש ואמר בזה "מאד-מאד", מפני שצריך להתרחק מהגאווה עד הקצה האחרון, וזהו החיוב של ענווה, מאד-מאד! היו שפל רוח. זו לא טעות, ולא שאדם מרמה את עצמו, אלא זו האמת.

ואדרבה אם אדם יודע ומכיר את מעלותיו זו סיבה להוסיף ענווה, וכמו שאמר יעקב אבינו (בראשית לב, יא) "קטונתי מכל החסדים ומכל האמת", והיינו כי כשאדם מקבל חסדים וטובות מן השמים זה מחייב אותו יותר, ומרגיש שאינו עושה כל מה שהוא חייב, כי הוא קיבל חסדים, וחייב להוסיף יותר ענווה ויותר מעשים טובים ויותר אמונה, ואם אינו עושה זאת נמצא שהוא כפוי טובה, ולכן "החסדים והאמת" הם סיבה להרגיש "קטונתי"! כי יכול להיות חטא בזה, שהוא חייב יותר ואינו יוצא ידי חובתו.

האמונה מונעת מידות רעות

וכל זה תלוי באמונה, וכבר אמרו (מכות כד, א) בא חבוק והעמידן על אחת שנאמר וצדיק באמונתו יחיה, היינו שהאמונה היא היסוד, ולאחריה אפשר להוסיף עוד מעלות, אך תחילה צריכים חיזוק באמונה, להאמין באמונה שלמה שהכל בידי שמים, ולא לשכוח את זה.

וכשאדם חי עם האמונה, יש לו חיים טובים ומאושרים, ואין לו טענות וקפידא על שום אדם, כי גם אם אדם מצער אותו הוא מבין שהצער נגזר מן השמים, שאלמלא כן לא היה אדם יכול לצער, ואם הוא קיבל צער, סימן

שהצער מגיע לו מן השמים, ויש בזה מטרה, ומדוע הוא כועס על המצער? הרי מן השמים נתנו לו את הצער, כדי לעורר אותו, ועל מה יותר ראוי לחשוב, האם על המצער, או על עצמו למה מגיע לי צער מן השמים.

וצריך רק לרחם על המצער, כמו שכתב בספר 'כתר תורה' להגיד מפאלק מתלמידי הגר"א "אם יגנוב אדם את ממוןך יתעורר לך הבכי במר נפשך על פלוני הגנב איך איבד פלוני את נפשו חלק אלוך ממעל והקב"ה אוהבך מצטער עליו כביכול ואיך נתחלל שמו הגדול, ותבכה על זה יותר מעל אבידת ממוןך ולא תתפעל כלל על אבידת ממוןך בשלימות ביטחונך בו יתברך".

והיינו שאם נגנב לאדם סכום כסף גדול, שבא גנב וגנב ממנו, וחסר לו והוא מצטער על כך, צריך יותר להצטער על מה שיש יהודי גנב, כי הגנב מסכן שנכשל בחטא, ואילו אני מה שחסר לי הרי הכל מן השמים והכל נגזר וקצוב מראש השנה מי יעני ומי יעשר, אבל הגנב הרי הוא בעל בחירה ויש לו חטא, וצריך לרחם על יהודי שנכשל בחטא של גניבה ויש לו טבע כזה של גניבה, כי הוא מסכן, שיהיה לו גיהנום, וגם בעולם הזה יכולות להיות צרות "יפירותיהן בעולם הזה" על המידות הרעות, וכיון שהוא מסכן צריך לרחם עליו.

אלו הם החיים עם אמונה, שלא אכפת לאדם על הגניבה שחסרה לו, ולא על הצער שמצערים אותו, כי זה מן השמים, ואם בשמים גזרו כך, סימן שזה לטובתו, שכל דעביד רחמנא לטב עביד, ורק יש להצטער על היהודי הגנב או המצער, שהוא מסכן שנכשל בחטא.

וכך על ידי אמונה משתנים כל החיים, ולמשל יש טבע של קנאה, שמי שרואה שיש לחברו יותר ממה שיש לו, הוא מקנא בו ולא מפרגן לו, אבל עם אמונה יבין כי מדוע אין לו? מפני שכך רוצים מן השמים, ומדוע יש לחברו? מפני שכך רוצים מן השמים, ומה שייך קנאה או כעס, וכי יש לו טענות על מה שהחליטו בשמים, וצריך רק לחשוב למה בשמים החליטו כך.

מעלת הדין לכף זכות

ועוד מידה טובה שאמרו חז"ל בפרקי אבות (א, ו) והוי דן את כל האדם לכף זכות, אם רואים אדם שעושה משהו שלא כהוגן, צריכים לדונו לכף זכות, אולי הוא שוגג, ואולי יש סיבה אחרת למעשיו.

וכבר הזכרנו מה שמובא בגמרא (שבת קכו, ב) מעשה באדם שעבד כפועל אצל בעל הבית אחד במשך שלוש שנים, וכשהגיע זמנו לשוב לביתו בערב יום הכיפורים ביקש מבעל הבית שיתן לו שכרו, ואמר לו בעל הבית כי אין לו מה לשלם, והוא ידע וראה שיש לבעל הבית רכוש עצום, אך בעל הבית טען בפניו שאין לו, והוא האמין לבעל הבית, ועל כל דבר שבעל הבית לא נתן לו מצא תירוץ ולימדו זכות מדוע אינו נותן לו, שהקדיש את כל רכושו, וכדומה, וכך חזר לביתו בפחי נפש, בלי לקבל שום תשלום על עבודתו.

ולאחר החג בא אליו בעל הבית לביתו, והביא לו את כל השכר שהיה חייב לו, ושלל אותו, כשאמרתי לך שאין לי, במה דתני, והיאך חשבת שאני אומר אמת? ואמר לו הפועל חשבתי כך וכך, ופירט לו את כל הסיבות שחשב ותלה לזכותו, ואמר לו בעל הבית כי אכן הכל נכון וכל צדדי הזכות שלימד עליו היו נכונים, ואתה כשם שדנתני לכף זכות המקום ידן אותך לכף זכות, והיינו מידה כנגד מידה, כמו שאתה דנת אותי לזכות, גם בשמים ידונו אותך לזכות, ובכל מה שאתה עושה שיכול להיות איזה חטא, ילמדו עליך זכות, אולי אתה שוגג וכדומה, מידה כנגד מידה.

ואם כן לדון לכף זכות זה דבר כל כך טוב! וכל כך כדאי! כי מי שדן לכף זכות מרוויח שגם בשמים ידונו אותו לכף זכות וימצאו עליו איזה לימוד זכות, שהוא שוגג או אנוס ואינו מבין, או שאין לו יישוב הדעת, ושאר לימודי זכות שהחטא אינו חטא, וזה מידה כנגד מידה על מה שהוא דן לכף זכות, ואמנם זה נגד הטבע, אבל רואים ששייך דבר כזה, לדון כל אדם לכף זכות.

ובאיגרת הרמב"ן כתב "וכל אדם יהיה גדול ממך בעיניך וכו' שאם הוא חוטא הוא שוגג ואתה מזידי", היינו שצריך לחשוב על כל אדם שהוא יותר גדול ממך, כי גם אם הוא חוטא, יכול להיות שהוא שוגג, וכל מעשיו הרעים הם בשוגג, כי הוא לא קיבל חינוך, ואינו מבין, ואינו מרגיש כלל שזה חטא, ואילו אתה מזידי, מפני שאתה יודע יותר ממנו, ואתה יותר חכם ממנו, ויש לך חטאים שאינך נוהר בהם, ואם כן אתה פושע, ועונך גדול יותר. כך צריך לחשוב.

ועם מחשבות כאלה, אדם מתייחס לכל אחד בצורה מכובדת, ואינו מקפיד על שום אדם, שהרי הוא שוגג ואין סיבה להקפיד עליו, וגם אי אפשר לזלזל בו ולא להחשיב אותו, כי הוא לא אשם, ואילו אני יותר גרוע ממנו, כי אני קיבלתי חינוך ואני מבין יותר ממנו, ולב יודע מרת נפשו מה שחטאתי עויתי ופשעתי. אלו הם המחשבות שצריכים לחשוב. וכחושבים או שלומדים בספרי מוסר מתעוררים להרבה דברים כאלה שנותנים לאדם הרבה זכויות בלב, שהלב נעשה לב טוב ומושלם. יהי רצון שזוכה כלונו לקבל שלמות בכל מה שצריך!

גיליון זה מוקדש לעילוי נשמת הרב **אהרן ז"ל**
בן הרה"ג **שלום יצחק הלוי זצ"ל**
נלב"ע ה' תמוז תשנ"ו - תנצב"ה